

Halil Uysal (Dağ)

»Zanašam se na gore ...«

Rojstvo gverilskega filma

Rodil sem se leta 1973 v Nemčiji kot prvi otrok očetu iz Izmirja¹ in materi iz Aĝrija.² V času osnovne šole sem bil razpet med Izmirjem in Nemčijo. Srednjo in višjo stopnjo sem zaključil na zasebnem turškem kolidžu v Izmirju. Takoj zatem sem odšel v Evropo, kjer sem podnevi služboval, v večerni šoli pa se udeleževal fotografskih tečajev. V teh treh letih sem spoznal osvobodilno gibanje. Leta 1994 sem se priključil ustanavljanju MED TV, prvega kurdskega televizijskega kanala v Evropi. 1. aprila 1995 sem kot pomočnik nemškega snemalca odpotoval na Bližnji vzhod na snemanje intervjuja z Abdullahom Öcalanom. Med intervjujem v osrednji partijski šoli PKK (Delavske stranke Kurdistan, op. p.) sem se zbližal z gverilci in gverilkami. Po tem intervjuju z Abdullahom Öcalanom, ki je bil tudi moje prvo pomenljivo delo, sem se odločil, da se ne bom vrnil in da bom tukaj nadaljeval svojo življenjsko pot. Moje življenje se odtelej odvija skupaj z borci in borkami za svobodo v gorah Kurdistan.

Moja pot k filmu

Nikoli si ne bi mislil, da bom nekoč posnel film. Niti v sanjah ... Če se ne bi odpravil v gore in postal gverilec, če ne bi spoznal otrok kurdskega ljudstva in ne bi bil priča njihovim doživetjem, filma ne bi mogel posneti. Zato zame film predstavlja tudi moje potovanje v gorah. Potovanje, ki se je začelo s fotografijo.

1 Turško mesto na obali Egejskega morja.

2 Pretežno kurdsko mesto v Severnem Kurdistanu na meji z Armenijo.

Halil Uysal (levo) s predsednikom PKK Abdullahom Öcalanom leta 1995 v osrednji partijski šoli v Damasku. Vir: Halil Uysal (Dağ) (2023): *Mein Herz schlägt für die Berge*. Weşanên Meyman.

V tej deželi se nisem rodil in odraščal. Razen njenih gora, dežele, ki jo imenujemo Kurdistan, nisem nikoli prepotoval. Zgolj iz daljave sem lahko opazoval luči mest. Sem pa plaval v rekah te dežele, se dotikal njenega skalovja, moj pot se je mešal z njeno zeleno, poletno vročino. Tukaj sem sklepal nova prijateljstva, tukaj so moji prijatelji in prijateljice padli. Živel sem z ljudmi teh gora, v katere sem se odpravil samo fotografirati. Z njimi sem delil hrano, odeje in mrz. Pričeval sem njihovi smrti.

Sprva sem se počutil kot tujec. Vzhod za Izmirjem zame ni obstajal. Vedel sem le, da moja mati izvira iz Aĝrija. To je bilo vse. Ni mi bilo mar, da bi izvedel več. Kurdsko ljudstvo sem spoznal šele v gverili. Pred tem sem bival z njim v različnih obdobjih na različnih krajih. Ampak šele gverilci in gverilke so bili prvi ljudje, ki sem jih zavestno sprejel kot Kurde in Kurdinje. Pred ljudstvom samim sem torej spoznal njegove heroje in herojke. Kar naenkrat sem se spoprijateljil z najbolj dinamičnimi in najlepšimi izbranci in izbrankami ljudstva. Mogoče sem imel s tem največjo srečo.

Pomlad leta 1995, ko sem z omejenim znanjem fotografije in kamere pristal v svetem mestu Bližnjega vzhoda Damasku,³ predstavlja začetek mojega boja in poslanstva. Star sem bil šele 22 let. V Izmirju sem obiskoval zasebno šolo. V

³ Osrednja partijska šola PKK se je med letoma 1992 in 1998 nahajala v Damasku.

Evropi sem se zanimal za različne poklice, a nobeden mi ni odgovarjal na moja vprašanja. Bližnjemu vzhodu sem se posvetil kot neizurjen fotograf. V dneh, ko sem, puščajoč vse za seboj, potoval v središče Bližnjega vzhoda, sem se odločil, da se ne bom vrnil. Poln zagona sem čutil, da bom tam našel vse, kar sem iskal v življenju in poklicu. Zatekel sem se v nepoznan del sveta, k nepoznanemu ljudstvu, katerega jezika niti besede nisem razumel. Moja fotoaparati in kamera sta bila pripravljena na novo življenje. Moja duša je bila pripravljena to življenje brezmejno zaživeti. Moje potovanje v življenja borcev in bork za svobodo se je začelo hkrati z mojim potovanjem v svet podob. Navdušenje nad obema vzporednima potovanjema se je dolga leta med seboj oplajalo. Ampak takrat še nisem mogel vedeti, da me bodo doživetja v gorah Kurdistana nekega dne naplavila na bregove kina.

V gorah sem vrsto let uporabljal fotoaparati in kamero. Opažam, da so se podo-be, ki sem jih posnel kot vzhichen novinec, sčasoma spremenile v ničvredno blago. Več kot sem z gverilci živel, jih spoznaval, videval, vzljubil in se z njimi spoprijateljil, bolj sem se trudil ujeti njihove obraze in besede. In tako sem prišel do prvega načela svojega življenja in poklica: niti enega, v gorah ujetega obraza, niti ene besede ne bi z ničemer zamenjal. Ničesar nisem želel izpustiti, nisem želel stati ob strani, ampak se premakniti v središče vsega tega.

Besede in obrazi gora

Besede in obrazi gora so zame najmočnejši izraz stvaritve nekega ljudstva. Zame so edini razlog, da že leta romam po tem koščku Zemlje. Moji prijatelji in prijateljice z gora so postali predmet mojega pogleda in osebe mojega srca. Včasih sem jih opazoval skozi objektiv, a večinoma smo bili skupaj. Včasih sem bil tujec, včasih njih del. Iz gore na goro sem hitel za njimi. Za vsak premagan vrh in vsak dosežen cilj me je zalival pot. Dal sem vse od sebe, da bi ujel vsako besedo in vsak obraz. Ampak globoko v sebi sem vedno znova čutil bolečino, da jih nikoli ne morem prav dojeti. Vedno je nekaj manjkalo. Ob posnetih gorah so, čakajoč, da jih ujamem, ostale neštete besede in obrazi. Besede in obraze, ki jih nisem uspel posneti, sem naslikal v svojem srcu. Imenujem jih podo-be mojega srca. Temne noči, boleče pesmi, tiho smejanje, otroško nedolžne norčije, skrivne ljubezni, ki jih noben objektiv tega sveta ne more ujeti, so našle prostor v mojem srcu.

Na tej točki je v moje življenje vstopilo filmanje. V mojem srcu se je nakopičilo toliko podob, da sem moral poiskati način, kako jih izraziti. Možnost za to sem našel v filmu. Prišel je čas, da ujamem doživetja iz dežele, ki jo lahko bolj kot

kadarkoli doslej imenujem domovina, in jih tako ovekovečim. Rad bi, da se ljudje spominjajo tega, kar se je tukaj zgodilo. Spominjanje pomeni osvoboditev. Pozaba pa izginotje. Zato ne morem ničesar pozabiti, vse doživeto nosim v sebi, prav tako kot ti ljudje v gorah. Zapisan sem podobam, ki jih je ujelo moje srce. Vendar naš spomin ni sposoben vseh doživetij prenesti v prihodnost. Zobu časa se ne moremo zoperstaviti. Zato je za nas neobhodno, da delimo v spominu naložene podobe, misli in občutke in jih naredimo vsem dostopne.

Te vojne nikoli nisem doživel kot drugi gverilci in gverilke. Izročila vojne nisem sprejel z odgovornostjo gverilca. Nisem se z ramo ob rami boril, loveč sapo, v prvih bojnih linijah. To, da sem bil na tej poti vedno korak zadaj, me je neprestano žalostilo. Verjetno bi imel mirnejšo vest, če bi bil navaden gverilec. To je temelj mojega filmskega ustvarjanja.

Če se ne bom trudil v gorah doživetega prenesti zunanjemu svetu in človeštvu, se bom počutil krivega. To bi bila moja največja krivda. Zato ne izpuščam projektov, ampak jih vztrajno zasledujem. Želja po pažnji svojih prijateljev, prepričan in samega sebe me drži na preži. Zato vztrajam pri filmanju. Verjamem v to, da lahko kino, ki je zaživel v gorah, izrazi življenje, ki ga imenujemo gverilsko. Morda bo film ob vsem ostalem deloval kot malenkost, ampak njegov jezik bo dal glas goram in otrokom gora, kurdskega ljudstvu. Če sredi te vojne nečesa manjka, je to morda prav kino. Temu času, v katerem so izdaja, prevara in prodajanje sebe ter svojega ljudstva dosegli vrhunec, ko se poskuša popačiti kurdski spomin, bi nadvse rad odgovarjal kot gverilec. Z besom gverilca bi rad korakal naprej in tako razbil podlost temne zgodovine. Ker nisem mogel biti takšen kot drugi gverilci in gverilke, delam zdaj filme.

Gverila je vse. Tega se zelo dobro zavedam. Če bo gverila nekoč poražena, bo vse izgubljeno. Ostale ne bodo ne fotografije, ne pisanja in ne filmi. Zato sem tukaj, zato sem v gorah, zato sem v gverili. Tudi filme lahko delam zgolj tukaj – sredi gverile. Če si karkoli želim, je to zgolj od gverile. Če podajam roke, jih podajam zgolj gverili. Morda bodo rekli, da gore niso pravi kraj za delanje filmov. Ampak filmov ne morem snemati nikjer drugje. Ker verjamem v te gore in otroke gora. Vem, da v teoriji lahko posnameš te filme tudi drugje. Mnogi naši prijatelji in prijateljice to tudi udejanjajo. Vendar sam živim za gverilski film. Do tega sta me privedli moja življenjska in filmska pot.

Poriv

Čutim poriv za to. Občutek, ki sem ga na začetku filmskega ustvarjanja najmočnejše občutil, je poriv za to. Začutil sem poriv, da moram vse to, kar je moja duša sprejela v teh letih v gverili, napolniti z življenjem. S filmom nisem imel izkušenj, o njem nisem imel pojma. Zaupal pa sem idejnemu svetu, v katerem sem živel. Zaupal sem gorskemu načinu gledanja in mišljenja.

Sprva sem nekaj časa čakal. Pričakoval sem, da si kurdski filmarji in filmarke ne bodo zatiskali oči pred gverilo in realnostjo, ki je temu ljudstvu znova podarila življenje. Če bi naj kurdski kino stopil v novo fazo, bi se ta morala sprožiti izven obstoječega sistema. Vsebina in oblika kurdskega kina vendar ne moreta nastajati v Teheranu, Bagdadu ali Istanbulu. Enako velja za evropska mesta. Prvi filmi Kurdov in Kurdinj ali o njih, ki so me dosegli, so me razočarali. Filmi so govorili o revnih Kurdi in Kurdinjah. Kot da ne bi bilo druge možnosti, razen kurdskega človeka prikazati skozi njegovo uboštvo in nemoč. A v gorah Kurdistan sem spoznal junaške ljudi in z njimi preživel več let. Do določene mere je prikazovanje revnega Kurda in revne Kurdinje še možno razumeti. Vendar sem takrat prvič začutil, da vztrajanje pri teh likih temelji na zmoti kurdskih režiser in režiserjev. Obstoja revnih Kurdov in Kurdinj seveda nisem mogel tajiti, a ta bi moral biti le izhodišče za revolucionarno fazo. Če pa se ta približek vzdržuje, pa to lahko pomeni zgolj zgrešeno interpretacijo.

Prepričan sem bil, da je prišel čas za filme o kurdskih junakih in junakinjah. Kurdski režiserji in režiserke, kurdski filmarji in filmarke se temu ne bi smeli več izogibati. Nahajali smo se v času junaštva, ki je odločilno oblikovalo zadnjih trideset let Kurdov in Kurdinj. Teh junakov in junakinj ni bilo več mogoče ignorirati. Kurdske matere so v zadnjih tridesetih letih dale najplemenitejše junake in junakinje človeške zgodovine. Na svet niso spravile samo ubožcev. Kurdski otroci so v gorah pisali epe. Te ljudi sem spoznal, se z njimi spoprijateljil, z njimi živel. Ne morejo se ti, ki delujejo v imenu kurdskega kina, preprosto delati, kot da se nič od tega ne bi zgodilo.

Na meni je torej bilo, da posnamem film o junaških Kurdi in Kurdinjah. Medtem ko drugi pripovedujejo o bedi, bi jaz poročal o junaštvu. Kurdsko ljudstvo si je po tridesetih letih oboroženega odpora to zaslužilo. Ko se ljudstvo dvigne na tisočih padlih, ko se dostojanstveno poklanja svojim otrokom v gorah, na vso moč kriči, da obstaja; in če kurdski umetniki in umetnice kljub vsemu tega ne vidijo, za to ne more biti opravičila.

Brez predznanja in izkušenj sem začel z delom. Zavedal sem se, da kurdski filmarji in filmarke filma *Tîrêj*⁴ ne bodo niti opazili. Ampak hotel sem pokazati,

4 Prvi v gorah posneti film Halila Dağa iz leta 2002.

da je na Kurde in Kurdinje možno pogledati z drugega zornega kota. In pri tem vztrajati. Zavedal sem se, da sem daleč od filmske estetike, a zaupal sem pogledu gora. Odločen sem bil, da bom ne le z besedami, ampak z dejanji dokazal, da je na Kurde in Kurdinje nujno gledati z očmi Kurda in ne tujca ali Zahodnjaka. Vedel sem, da iz tega izhaja največja zmeta.

Kurdska umetnica in kurdski filmar sta na lastno družbo gledala z Zahoda, iz Teherana, iz Istanbula. To je bila moja največja kritika. Nujno je bilo pogledati na kurdsko ljudstvo z gora. Ne z očmi drugega, ampak z lastnimi. Vidik kurdskih režiserjev in režiserk ni bil pogled kurdskega ljudstva. To predstavlja mogoče največjo napako kurdskih intelektualcev. Nemogoče je spregledati to tujost. Kurdski režiserji in režiserke gledajo kot tujci na lastno kurdsko ljudstvo. Na družbo gledajo tako, kot želijo drugi.

Kurdski kino se bo začel v gorah. Šele ko bomo kurdski umetniki in umetnice uspeli prepoznati gore, bomo lahko ustvarili lasten kino. Gore so največja od kurdskega ljudstva ustvarjena dobrina. Gore predstavljajo najobsežnejšo zbirko in najobsežnejši spomin kurdskega ljudstva. Ta zaklad izhaja iz mladih teles kurdskega otrok. Gore kot edina opora Kurdov in Kurdinj prekašajo vso človeško zgodovino. Kurdsko ljudstvo je ustvarilo gore. Mišljenje in videnje v gorah je Kurdom in Kurdinjam lastno. Iz tega razloga bosta tako kurdska umetnost kot kurdski kino ustvarjena tukaj.

Kurdski filmarji in filmarke ne bi smeli svojega idejnega sveta iskati v daljavi, v mestih, ki nas odtujujejo, ampak v gorah. To je ena izmed mojih dolžnosti. Eden mojih ciljev je, da bi to razumeli. To sem vedno skušal izraziti. Kurdskim filmarjem in filmarkam sem hotel pokazati, da moramo biti ponosni na svoje ljudstvo. Namesto da sočustvujemo z njim kot tujci, moramo končno spregledati, kakšne veličine je to ljudstvo zmožno. Ko ljudstvo tisoče svojih otrok pošlje v gore, se moramo biti umetniki sposobni dotakniti njegovega srca. V nasprotnem primeru ne bomo zmožni delati filmov za to ljudstvo.

Moja pot ...

Filmi, ki smo jih v preteklih petih letih posneli v gorah, od *Tîrêja* do *Bêrîtan*,⁵ niso samo naši. Pripadajo vsem gverilcem in gverilkam, ki bivajo v gorah. To je najlepše na gorah. Vse tukaj ustvarjeno pripada vsem. Od bojnih akcij do najobičajnejših opravil – vse pripada vsem. Vsi sprejemajo vse, kot bi to sami naredili. Nato se o tem debatira in kritizira tisto, kar je napačno in pomanjkljivo. Vsi naši projekti so plod takšnega razvoja. Ne le filmska ekipa, vse gverilske enote v gorah so debatirale o naših filmih, kritika pa je prihajala tudi iz oddaljenih krajev. Sprva zame to ni bilo enostavno. S težavo sem sprejemal kritiko prijateljev in prijateljic, ki o kinu niso imeli pojma. Nihče v gverili ni imel izkušenj s filmanjem. Vsak pa je imel kaj za povedati. Najprej sem večino kritik jemal kot napačne.

Kasneje sem spredel bistveno. Pripovedoval sem o gverili. Ampak moji prijatelji in prijateljice se v mojem delu niso mogli prepoznati. Kazalo je, da gverile nisem upodabljal pravilno. Ta resnica se je skrivala za njihovimi besedami in kritiko. Razkrila mi je, da mi še ni uspelo prodreti v njihova srca. Odtlej sem postopal temeljiteje. Gverili sem se trudil bolje prisluhniti in prodreti globlje k bistvu. Nihče od njih ni imel akademskega filmskega znanja. Nekateri si že več let niso ogledali niti filma. A moje delo so obravnavali kot svoje lastno, ga temu primerno kritizirali in se včasih razburjali.

Sprva sem bil pogosto užaljen, kasneje pa sem se naučil to držo vzljubiti. Da so moje delo, film, ki sem ga posnel, gledali kot svoje lastno in si želeli nekaj boljšega, me je osrečevalo. Opazil sem, da se je v vsem tem času v meni nekaj nakopičilo. Če sem se podal na pot pripovedovanja o gverili, sem jim moral vse do konca prisluhniti in se dotakniti njihovih src.

Zato sem vsak projekt vedno najprej pokazal gverili. Zdaj sem resno vzel tudi najbolj vsakdanje opazke. Če so razkrivale resnico, bi me morale usmeriti na pravo pot. Začutil sem, da se vsa umetnost skriva v besedah gverile. In tako sem se v lastni duši lahko začel boriti z največjo šibkostjo kurdskih umetnikov in umetnic, kurdskih filmarjev in filmark.

Prvi korak umetnika in umetnice mora biti, da pograbi ugovore ljudstva. Sicer ne bosta uspešna vsem akademskim nazivom in najboljšemu tehničnemu

5 Leta 2006 posnet film Halila Dağa o boju kurdske gverilke Gülnaz Karataş s partizanskim imenom Bêrîtan. Bêrîtan se je oboroženemu boju kot dvajsetletna študentka pridružila leta 1991. In se hitro povzpela do gverilske poveljnice. Kljub le letu in pol v gorah je odigrala pomembno vlogo v spolnem in razrednem boju znotraj PKK in posthumno močno vplivala na oblikovanje avtonomnega ženskega organiziranja. Bêrîtan je svoje življenje dala jeseni 1992 v tako imenovani »južni vojni« s turško vojsko in pešmergami, enotami pod nadzorom Demokratske stranke Kurdistanu, ki jo v Iraškem Kurdistanu obvladuje družina Barzani. Proti prodirajočemu nasprotniku se je borila do zadnjega naboja, na koncu pa uničila svoje orožje in se vrgla s čeri, da je pešmerge ne bi zajele.

šolanju navkljub. Prvi vprašanji, ki si ju morata postaviti, sta: Kaj doživlja njuno ljudstvo? Kaj so njegovi temeljni ugovori? Ni dovolj, da se to sprašujeta in predlagata odgovore, te ugovore morata tudi sama živeti. Umetnik in umetnica namreč nista pred ali za ljudstvom, temveč med njim. Na lastno ljudstvo ne smeta gledati kot na objekt, ki ga je treba obravnavati v polju umetnosti, ampak kot na subjekt svojega življenja. Če hočeta posneti film o vojni, se morata potopiti v svet bork in borcev. Če hočeta posneti film o lastnem ljudstvu, morata na platno prenesti boje kurdskega ljudstva in turške države v uličicah in na cestah Ameda pomladi 2006. Če hočeta posneti film o otroku, morata na lastne oči videti in z lastnimi ušesi slišati besede matere, ki v rokah nosi svojega, od policije umorjenega otroka.

Umetnica in umetnik lastnega ljudstva ne opazujeta od daleč, ampak živita med njim. Režiserka in režiser, ki živita oddaljeno od ljudstva, ki razmišljata kot begunca in čutita kot tujca, lahko kljub temu ustvarjata filme. Ampak to ne bo ljudski kino. Prava umetnica in umetnik se smejeta in jočeta z ljudstvom, se z njim borita z ramo ob rami na ulici in sta pripravljena zanj dati tudi življenje, če je to potrebno. Mogoče bi veliko lažje snemali filme, če bi bili filmarji kakšnega drugega ljudstva. Mogoče o tem sploh ne bi izgubljali besed. Če pa smo si kot umetniki ljudstva, ki vodi gverilsko vojno, za cilj postavili ustvarjanje umetnosti in kina, potem moramo preizprašati lastna življenja.

Do filma *Bêritan* sem mirne vesti uslišal na stotine kritik gverilk in gverilcev. Ljudi, ki so otroci ljudstva. Katerih besede so besede ljudstva. Tiste, ki so molčali, sem po mnenju povprašal sam. Slišati sem želel, kako blizu sem ljudstvu in njegovim otrokom. Pred vsakim filmskim projektom sem vedno veliko časa preživel v gverilskih enotah. Vonjati sem skušal pot na njihovih obrazih, brati hrepenenje na njihovih ustnih, zagrabit i ljubezen v njihovih srcih. To je moja filmska pot.

Pravljica in melodija ...

Zgodbe mojih filmov so pravzaprav večje kot filmi sami. Ta pesem se je začela nekje, nekoč dolgo pred menoj. Enkrat sem prisluhnil njenemu zvenu in jo, čeprav sramežljivo, začel mnogo kasneje tudi sam prepevati.

Da sem sam priča svojim zgodbam, predstavlja po drugi strani tudi nemajhno težavo. Če bi zgodbe zgolj slišal ali jih prebral, bi bilo moje delo morebiti lažje. Sprva sem mislil, da je v tem prednost, da sem sam doživel zgodbe in v njih skrite bolečine, žalost in čustva. Sčasoma sem spoznal, da temu ni tako. Primanjkovalo mi je znanja in izkušenj, da bi zgodbo ufilmil. Zato sem se dolgo držal nazaj.

Nekje pa sem vendar moral začeti, da bi lahko postal doreasel svoji nalogi. In tako sem bil prve zgodbe prisiljen žrtvovati svoji neizkušeni. Še danes sem potrzan zaradi tega. Želja, da bi film *Tîrêj* posnel še enkrat, mi ne da miru.

Prepoznal sem naslednje: skrivnost kurdskega kina ne počiva v realnosti, ampak v pravljici. Ne morem pripovedovati zgodbe, ki ji ne pripadam, v kateri se ne morem znova najti, ki ni del moje duše. *Tîrêj* je v teh gorah živel pred menoj. Kot zdravnik in gverilski poveljnik. Le enkrat sem ga srečal na gorskih poteh. V spominu so mi ostale zgolj njegove oči in postava. Leta kasneje, v noči, ko so ga ranili, sem v neopisljivem nočnem hladu poleg štiri tisoč let stare melodije prek radia poslušal njegove poslednje besede. Medtem ko je ranjen ležal na položaju in poln ponižnosti izrekal »pozdrave vsem tovarišem in sožalje kurdskega ljudstvu«, nisem mogel zadrževati solza. *Tîrêjeve* zadnje besede so me zadele neposredno v srce.

Moji filmi se približujejo pravljicam. Vendar se mi vsakič znova, ko si ogledam končni izdelek, zdi, da mi spet ni uspelo. Kljub temu raje nadaljujem, kot da bi čakal. Če bi lahko začel z gledanjem filmov, bi bil gotovo pod vplivom številnih režiserjev in režiserk. Ampak takrat dostopa do filmov nismo imeli. Zdaj menim, da je bilo dobro, da smo bili brez dostopa. Tako so name namesto režiserk in režiserjev vplivali pisatelji. Pravi temelj mojih filmov so na primer oblikovale analize junakov Victorja Hugoja, neverjetni motivi Orhana Pamuka in zgodbe Murathana Mungana iz Kurdistana. To so po mojem mnenju trije zelo močni literati. Iz njihovih del sem lahko izbral izjemne podobe. Trdna vsebinska struktura in pripovedna oblika njihovih knjig sta name močno vplivali. Čeprav se z njimi seveda ne morem primerjati, njihovega prispevka h gverilskim filmom ne morem tajiti. Še vedno imam pred vsakim snemanjem pri sebi knjigo enega od teh pisateljev. Katera knjiga je to, ne določam jaz. Kot bi se dogovorili sami med seboj, me ena od njihovih knjig pričaka na začetku snemanja. Potem molče pripovedujejo svojo pravljico in nenadoma postanejo del filma.

Skrivnost kurdskega kina ni v besedi, temveč melodiji ...

Prepričan sem, da kurdske filmarke in filmarji ne moremo ustvarjati kurdskega kina samo skozi kurdske filme in obravnavo kurdske teme. Vzor za kino je lahko globina kurdske glasbe. Kjerkoli in v kakršnihkoli okoliščinah kurdske melodije nikoli ni možno preslišati. Razpoznavne so sredi vsakršnih zvokov in hrupa. Med snemanjem *Bêrîtan* sem sodeloval s kurdskim dekletom. Med vsa-

kim odmorom sem to lepo dekle z gora nad Colemêrgom⁶ prosil, da nam zapoje kakšno pesem. Niti sam ne vem, zakaj. Ne vem, kaj me je v njenih kurdskih pesmih, ki jih nisem niti razumel, tako pritegnilo. Mogoče samo sanjarim, ampak v svojih filmih se trudim zajeti edinstveno melodijo kurdske glasbe in v kurdskih pravljičah skrito resnico. Ta štiri tisoč let stara žila, te melodije in pravljičice še danes napajajo jedro kurdske umetnosti. Tudi izhodišče kurdskega filma ni daleč od tega, skriva se v neprikriti resnici, na srečališču pravljič in melodij, ki ga poosebljajo *dengbêji*.⁷ Želim si, da bi jih lahko razumel. To je moja samokritika.

Tveganje ...

V teh gorah obstaja rek, ki ga gverila rada uporablja. Če se boste enkrat podali v gore, bo morda prvo, kar boste slišali. Vaš vodnik ali vaša vodnica bosta takrat rekla: »Najboljša pot je tista, ki jo poznaš« in vas vodila po poteh, ki so jima zelo dobro poznane. Da to ni kar nek rek, ampak pregovor, ki izhaja iz srca gverile, sem se naučil razumeti med svojim bivanjem v gorah. Ta stavek se skriva celo v skritih koticah kurdske zavesti. Zaslutil sem ga v samotnosti duše vsakega Kurda in vsake Kurdinje, ki sem ju srečal.

Sčasoma sem ugotovil, da ta nepisan zakon določa okvir mojega življenja v gorah in da moje delo pridobiva na obliki v skladu s tem načelom. Vedno, ko se spomnim tega stavka, ki ga je pred leti izrekel naš vodnik, se moram nasmejati. Verjamem, da so tako kurdski kino kot Kurdi in Kurdinje sami s to neskaljeno resnico močno zvezani. V njej se skriva šifra srca kurdskega ljudstva. Zavedam se, da kurdski filmarji kurdskega človeka ne moremo dojeti, če ne razvozlam te šifre in dešifriramo kurdskega življenja. Na tam mestu moram dodati, da univerzalnih načel ni mogoče udejanjati, če ne razumeš lastnega ljudstva. Pot do drugih vodi čez nas same. Onkraj nas ni nič univerzalnega.

Kurdsko ljudstvo v svojem razvoju ni primerljivo z nobenim drugim. Medtem ko so ljudstva na Zemlji preživela večinoma podoben razvoj, se je kurdsko ljudstvo razvijalo na sebi lasten način ali razvoj ustavilo, če zanj ni bilo možnosti – včasih je celo prenehalo živeti. Povedati želim naslednje: kurdsko ljudstvo si je skozi zgodovino utiralo svojo pot ali pa mirovalo na mestu. Prednost pred asfaltiranimi cestami civilizacije je dajalo skalnatim potem gora. Ne zaradi po

⁶ Severno kurdsko mesto, ki leži v trikotniku med Turčijo, Iranom in Irakom.

⁷ *Dengbêj* je kurdski ljudski pevec ali pevka, ki po stari epski tradiciji prepeva pesmi brez instrumentalne spremljave.

manjkanja znanja, temveč zaradi nagnjenosti duše k svobodi. Mogoče so Kurdi in Kurdinje prav zaradi te vrline najstarejše zgodovinsko ljudstvo in arterija, na kateri je zrasla civilizacija.

Ne morem vedeti, kdaj bo kurdski kino ujel to resničnost. »Kaj sploh smo, razen zgodovine? Smo kaj več kot nič, če nismo svoja zgodovina?« se je vprašal lepi človek na otoku Imrali.⁸ Opozoril je na to, da se morata kurdski umetnik in umetnica usidrati v zgodovini svojega ljudstva. Narava kurdskega človeka zavrača, da bi bil zgolj kopija, izvržek, grob osnutek nekoga drugega. Raje stoletja potrpežljivo čaka v svoji enostavnosti, kot da bi prevzela obliko nekoga drugega. Takšne barve so Kurdi in Kurdinje. Kurdski umetniki in umetnice, filmarji in filmarke moramo to barvo znati ujeti. Ne smemo pozabiti, da vse poti zgodovine vodijo čez Kurdistan, kurdsko ljudstvo pa še naprej v gorah odkriva nove steze. Temu bi lahko rekli upornišтво ali trma. Ne glede na to, kakšno ime ji damo, je to kurdska drža. Drugače je ne moremo poimenovati. Kurdska umetnica in umetnik se morata oprijeti te kurdske drža, te nagnjenosti k svobodi. Kurdi in Kurdinje so v filmsko sfero res vstopili pozno. Civilizacija jih je na tem področju prehitela mogoče za stoletje. Nihče izmed nas ne more zanikati vrednosti tega, kar je doslej ustvarila filmska umetnost. Kurdske filmarke in filmarji moramo to raziskati, se tega priučiti in si to prisvojiti.

Še pomembneje od tega pa je, da si kurdski filmarji in filmarke utremo lastno pot. Uspešno lahko napredujemo po stezah, ki so jih utrli drugi, tako tematiziramo Kurde in Kurdinje in žanjemo aplavz. A to še niti približno ne pomeni, da smo kurdski filmarji in filmarke in da delamo kurdski kino. Zavedam se, da kino v današnjih okoliščinah predstavlja tržno blago in da je treba vstopiti na trg, če želiš svoj izdelek približati množicam. Vem, da se kurdski kino trudi preživeti v zobeh tega kolesja. Z gora čutim, da se filmski ustvarjalci srečujejo s težavami, saj ne premorejo lastnega sektorja in trga. Ampak hkrati se mi želja in sla po preživetju na filmskem trgu za kurdske ustvarjalce kažeta kot sramota. Vem, da so za snemanje filmov potrebni finančni viri in podpora, a je zmotno misliti, da je bistveni problem kurdskega filma neobstoječi trg. Menim, da lahko kurdski kino preživi le onkraj tega trga in ne na njem. Več mi pomeni, da si kurdske filme iz rok v roke na skrivaj podaja mladina in jih s srcem, čeprav ilegalno gleda, kot pa da so vsake toliko časa kot orientalistični predmet pripuščeni na spored trga. Tako kot je gverila v gozdnih skrivališčih začrtala pot, ki kurdsko ljudstvo vodi v svobodo, se morata tudi kurdski filmar in filmarka opogumiti in se podati v gozd. Enak korak kot od rosno mladih otrok kurdskega ljudstva, ki stopajo po svoji stezi, terja zgodovina od kurdskih umetnikov in umetnic. Če umetnost

8 Avtor s tem misli Abdullaha Öcalana, ki je od februarja leta 1999 zaprt v izolaciji na zaporniškem otoku Imrali v Marmarskem morju.

zahteva tveganje, moramo tvegati. Ne dajajmo se na trg. Našega kina ne smemo zgraditi na omejujočih poslovnih odnosih, ampak na temeljih tovariških odnosov.

Snemanje filma *Bêrîtan*. Vir: Halil Uysal (Dağ) (2023): *Mein Herz schlägt für die Berge*. Weşanên Meyman.

Gverilec sem. Vse dokler meč zanikanja in uničenja visi nad glavo kurdskega ljudstva, bom z orožjem v rokah živel v gorah. Danes sem snemalec, jutri fotograf, pojutrišnjem kruhopek. Če sem potreben v vrhovih gora, sem tam. Če na straži, pa tam. Če moram korakati skozi noči, korakam. Pripravljen sem sprejeti vse naloge, ki mi jih naloži kurdsko ljudstvo. Ne vem, če bom spet posnel film ali ne. Če pa je tisti, ki bi naj prevzeli to nalogo, ne bodo opravili, bom znova režiser.

Prevod⁹ Žiga Brdnik

9 Prevod 1. podpoglavja nemške izdaje izbranih besedil Halila Uysala Dağa, ki je pod naslovom *Mein Herz schlägt für die Berge* leta 2023 izšla pri založbi Weşanên Meyman. Izbor besedil sta opravila Meral Çiçek in Şiyar Dêrsim, prvi je tudi prevajalec v nemščino. Založbi in prijatelju, ki je posredoval med nami, se prisrčno zahvaljujemo za dovoljenje za objavo v Časopisu za kritiko znanosti.